

การเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมาและโอกาส ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

Changes in Nakhon Ratchasima's Old Commercial District and Development Opportunities for Historical Tourism

การุณย์ ศุภมิตรโยธิน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา 340 อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา 30000

Asst. Prof. Dr. Karun Suphamityotin

Bachelor of Architecture (Architecture), Faculty of Industrial Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University, 340 Muang district, Nakhon Ratchasima province 30000

Email: karun_ink@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์และวิธีการศึกษาดังนี้คือ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมาจากอดีตถึงปัจจุบันผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นเอกสาร ภาพถ่ายในอดีต และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งระบุเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น 2) วิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาย่านดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จากการศึกษานโยบายหรือโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์เปรียบเทียบกับย่านการค้าที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากศึกษาสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของย่านตามยุคสมัยได้ 6 ยุค ได้แก่ ยุคก่อตั้งเมือง ยุคหลังเปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ยุคก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และปรับปรุงคูเมืองกำแพงเมือง ยุคผลกระทบจากสงครามเวียดนาม ยุคพัฒนาเมือง และยุคระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเมืองเก่านครราชสีมา ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง ผลกระทบจากภัยสงคราม การพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคม และนโยบายการพัฒนาเมืองซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของย่านการค้าไปยังสถานีรถไฟ สถานีที่สำคัญ ถนนและตลาดที่สร้างขึ้นใหม่ แม้ว่าย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมาจะประสบปัญหาความซบเซาด้านการค้าในปัจจุบัน แต่ยังมีโอกาสที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ อันเนื่องมาจากศักยภาพทางด้านมรดกวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โครงการพัฒนาเมือง และการจัดงานเทศกาลประจำปีที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและกระตุ้นเศรษฐกิจของย่านด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การเปลี่ยนแปลง, ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา, แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

Abstract

The objectives and study method of the article are 1) To study changes in Nakhon Ratchasima's old commercial district and identifying the factors that caused changes. By analyzing historical data such as document, old photo and interview information. 2) To analyze opportunities for the development of this district as a historical tourist destination. By studying related development policies or projects and comparison with the old commercial districts that have been successfully developed as a tourist destination. This study can explain the changes of the district in 6 eras, including 1) the city founding era 2) the after the opening of the Bangkok-Nakhon Ratchasima train line era 3) the era of construction of Thao Suranaree monuments and improvement of the moat, the city wall 4) the impact of the Vietnam War era 5) development of the city era 6) Industrial capitalism era until now. The changes in politics and government, effects of war disasters, development of the transport network system and urban development policy are the main factors contributing to such change. Most commercial expansion benefits train stations, landmarks, roads and new markets. Although Nakhon Ratchasima's old commercial district is facing a trade stagnation at present, there is an opportunity to develop the area into an historic tourist attraction. Due to potential of cultural heritage in the area and the urban development project. In addition, the annual traditional festival is organized by cooperation between the public sector and government agencies is a factor that promotes conservation, rehabilitation and stimulates the district's economy by organizing tourism activities.

Keywords: Changes, Nakhon Ratchasima's old commercial district, historical tourism

Received: March 3, 2021; **Revised:** April 16, 2021; **Accepted:** April 23, 2021

1. บทนำ

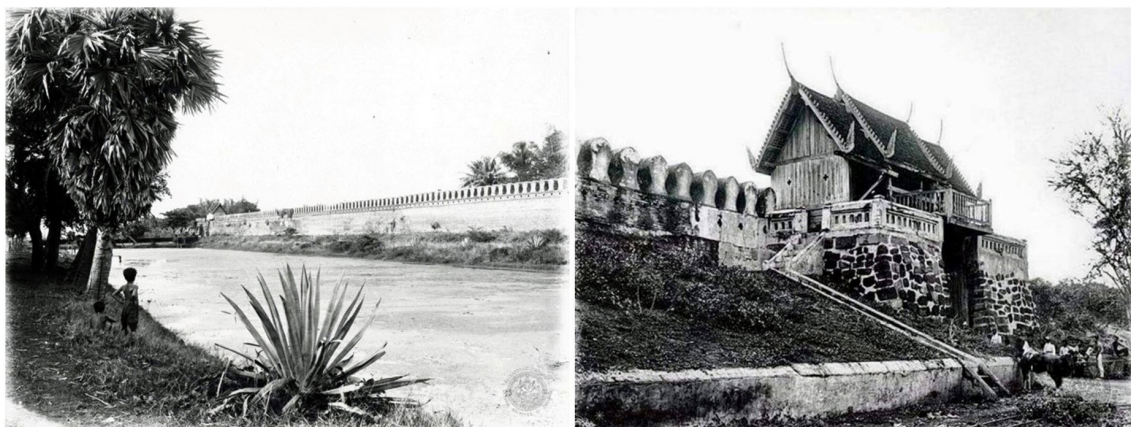
ย่านการค้าเก่า¹ เมืองนครราชสีมามีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นศาสนาคาร โบราณสถาน สถานที่แห่งความศรัทธา รวมถึงอาคารเก่าแก่ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมหลายยุคสมัย อีกทั้งยังมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่ประกอบการค้าและอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ปัจจุบัน ย่านการค้าเหล่านี้กำลังประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น การเสื่อมสภาพและการสูญหายของอาคารเก่าที่เป็นมรดกทางสถาปัตยกรรม พื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ไม่ได้รับการดูแล และเกิดความขัดแย้งในการประกอบธุรกิจ เนื่องจากการแข่งขันทางการค้าจากนายทุนขนาดใหญ่ในลักษณะการเปิดบริการห้างสรรพสินค้าบริเวณนอกเมืองเก่า แม้ว่าปัจจุบันจะมีการดำเนินโครงการเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จากทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสร้างจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้และเยี่ยมชม ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของย่านจากอดีตถึงปัจจุบันพร้อมระบุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ เอกสาร ภาพถ่ายในอดีต การสัมภาษณ์นักวิชาการ และผู้อยู่อาศัย 2) วิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จากทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง และวิเคราะห์เปรียบเทียบกับย่านการค้าเก่าที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผลสรุปที่ได้จากการศึกษา นอกจากจะได้ทราบพัฒนาการของย่านและเหตุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงแล้ว ข้อมูลเหล่านี้ยังเป็นแหล่งเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ อีกทั้งยังทำให้ทราบถึงโอกาสและแนวทางเบื้องต้นที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟู อันจะนำไปสู่การศึกษาแนวทางการพัฒนาย่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ต่อไป

¹ย่านการค้าเก่า หมายถึง พื้นที่ทำการค้าหรือจำหน่ายใช้สอยของคนเมืองที่มีการประกอบธุรกิจการค้าและอยู่อาศัยของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งมีทั้งเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า

2. การเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา

นครราชสีมา (โคราช) เป็นเมืองหน้าด่านซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมืองฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระนคร รวมถึงเมืองประเทศราชลาวและเขมร เนื่องด้วยลักษณะเด่นของตำแหน่งที่ตั้งที่เปรียบเสมือนจุดพักและเชื่อมโยงระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมืองต่างๆ ส่งผลให้เป็นศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมของภูมิภาค ก่อให้เกิดย่านการค้าเก่าแก่ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งย่านเหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ได้ดังนี้

2.1 ยุคก่อตั้งเมือง (สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช: พ.ศ. 2217) - ก่อนเปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา(สมัย ร.5: พ.ศ. 2442) เมืองนครราชสีมาสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระองค์ทรงโปรดฯให้พระยายมราช (สังข์) เป็นแม่ทัพนายกองเกณฑ์ช่างจากกรุงศรีอยุธยา แรงงานจากเมืองโคราชเก่า กับเมืองเสมาช่วยกันสร้างเมืองใหม่ ซึ่งมี เดอ ลามาร์ (De La Mare) วิศวกรชาวฝรั่งเศสอำนวยการก่อสร้าง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 179) โดยวางผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าลักษณะคล้ายกล่องชัวยเกี๋ย ก่อกำแพงและขุดคูเมืองล้อมรอบ มีประตูเมือง 4 แห่ง ได้แก่ ประตูชุมพล ประตูพลแสน ประตูพลล้าน และประตูไชยณรงค์ ภายในเมืองมีการสร้างวัด 6 แห่ง กระจายในแต่ละทิศ ซึ่งวัดเหล่านี้ได้ถือเอาประเพณีโบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยามาเป็นกบิลเมืองที่ห้ามไม่ให้เผาศพ ในวัดที่อยู่ในเขตกำแพงเมือง (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2562; 222) โดยมีวัดพระนารายณ์มหาราชวรวิหารเป็นวัดสำคัญที่ใช้ประกอบพระราชพิธีและรัฐพิธี อีกทั้งยังมีการตั้งศาลหลักเมืองบริเวณใจกลางเมืองเพื่อเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติโบราณ นับได้ว่าเป็นเมืองเก่าที่มีการวางผังโดยยึดตามหลักยุทธศาสตร์ทั้งการปกครองและการอยู่อาศัย

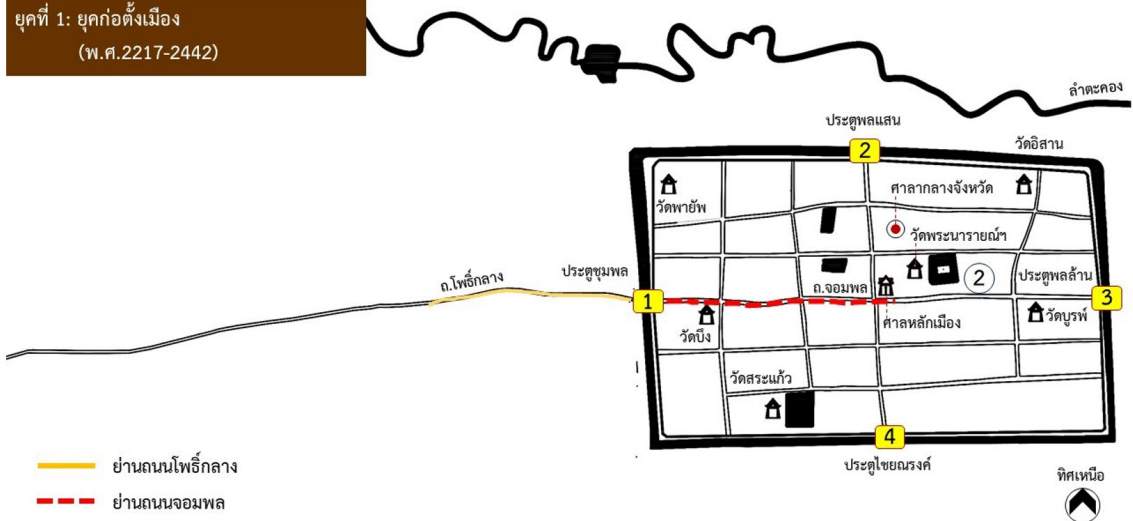
ภาพที่ 1 กำแพงเมือง คูเมือง และประตูชุมพลในอดีต

ที่มา: หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เผยแพร่ในเพจโคราชในอดีต, 2563

เนื่องจากเมืองนครราชสีมาตั้งอยู่ในตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่ดีสำหรับการค้าขายจึงเป็นศูนย์รวมสินค้าของป่านานาชนิด เส้นทางการค้าจากเมืองหลวงสู่เมืองนครราชสีมาที่มีมาแต่โบราณนั้นต้องใช้วิธีการขนส่งทางน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าสู่แม่น้ำป่าสัก และเปลี่ยนถ่ายสินค้าบริเวณแก่งคอย (สระบุรี) เพื่อเดินทางด้วยเกวียนผ่านเทือกเขาจนกระทั่งถึงเมืองนครราชสีมา การเดินทางเข้ามายังตัวเมืองนั้นจะต้องผ่านย่านถนนโพธิ์กลางซึ่งเป็นเส้นทางหลัก ในช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 ราว ปี พ.ศ. 2418 หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์) ได้บันทึกเรื่องราวระหว่างการเดินทางมายังเมืองนครราชสีมา โดยบรรยายว่า “สองข้างทางของย่านโพธิ์กลางมีโรงร้านขายของกินของใช้มากมาย ส่วนใหญ่เป็นตึกทาฝ้าแดงหลังคามุงแฝกบางหลังเป็นตึกดิน” ในขณะที่ เจมส์ แมคคาร์ธีย์ นายช่างชาวอังกฤษที่ถูกว่าจ้างให้มาจัดทำแผนที่ประเทศเขตแดนของราชอาณาจักรสยาม ในช่วงปี พ.ศ. 2424-2436 ได้บันทึกไว้ว่า “การที่จะผ่านเข้าเมืองตรงประตูทิศตะวันตกจะต้อง

ผ่านชุมชนชาวจีน ซึ่งเป็นพ่อค้า จำพวกข้าว น้ำตาล และเขาสัตว์” (รังสิมา กุลพัฒน์, จิตรมณี ตีอุดมจันทร์ และมาริสสา หิรัญ ตียะกุล, 2562; 77) อนึ่ง ในช่วงปี พ.ศ.2434 – 2440 เมืองนครราชสีมาได้รับการพัฒนาระบบเส้นทางสัญจรภายในเมือง ขนานใหญ่ โดยตัดถนนใหม่และขยายถนนเดิมถึง 2 ครั้ง โดยเฉพาะถนนจอมพลซึ่งเป็นย่านการค้าสำคัญในเขตกำแพงเมือง จึงทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางและทำให้ย่านดังกล่าวมีการขยายตัวมากขึ้นจากประตูชุมพลไปถึงศาลหลักเมือง คนจีนเรียกย่านนี้ว่า “สี่กั๊กมวง” (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 54)

ยุคที่ 1: ยุคก่อตั้งเมือง
(พ.ศ.2217-2442)

ภาพที่ 2 แผนที่จำลองสถานที่สำคัญและย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา (ยุคที่ 1)

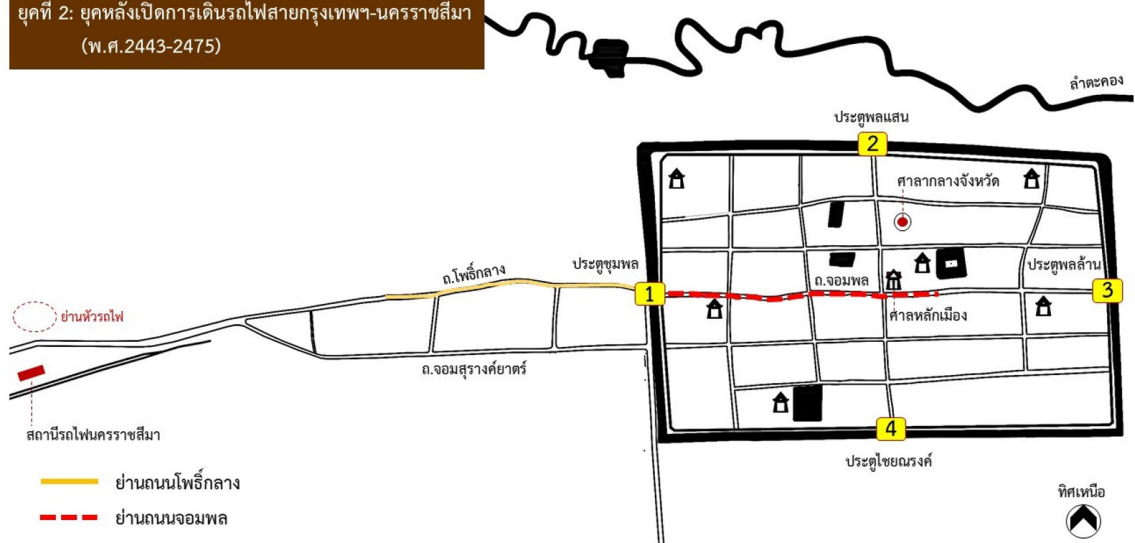

ภาพที่ 3 บรรยากาศถนนโพธิ์กลาง (ซ้าย) และถนนจอมพล (ขวา) ในสมัย ร.5
ที่มา: (ซ้าย) สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 232 (ขวา) หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 53

2.2 ยุคหลังเปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา (สมัย ร.5: พ.ศ. 2443) – ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง (สมัย ร.7: พ.ศ. 2475) นับตั้งแต่เปิดให้บริการเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2443 เป็นต้นมา ส่งผลดีต่อการคมนาคมขนส่งสินค้าอย่างมาก เนื่องจากสามารถย่นระยะเวลาการเดินทางจากเดิมใช้เวลาเกือบ 2 เดือน มาเป็นการเดินทางเพียง 10 ชั่วโมง เท่านั้น (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 17) เมืองนครราชสีมาจึงได้รับความเจริญ ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างเห็นได้ชัด เกิดการขยายตัวของย่านการค้าโดยเฉพาะชุมชนนอกเมืองฝั่งทิศตะวันตก ตั้งแต่ ประตูชุมพลไล่มาตามแนวถนนโพธิ์กลางจนถึงสถานีรถไฟนครราชสีมา อีกทั้งยังเกิดย่านการค้าบริเวณตรงข้ามสถานีรถไฟ เรียกว่า “ย่านหัวรถไฟ” ซึ่งมีร้านขายของและแผงลอยเรียงรายกันตลอดแนวถนนมุขมนตรี และมีตลาดกลางคืนซึ่งเวลาที่

รถไฟเข้าสถานีผู้คนจะเข้ามาแย่งซื้อสินค้ากันอย่างคับคั่ง รวมถึงมีโรงแรมมากมายหลายระดับสำหรับให้บริการผู้โดยสารจากสถานีรถไฟ ในปี พ.ศ. 2447 ลูอิส ไวลเลอร์ วิศวกรชาวเยอรมันได้เขียนบันทึกเกี่ยวกับถนนโพธิ์กลางซึ่งเป็นย่านการค้าของคนจีนอพยพไว้ว่า “เมืองโคราชเป็นเมืองทันสมัย ถนนสายใหญ่ที่มุ่งไปสู่ประตูเมืองมีบ้านเรือนปลูกเป็นแถวเรียงติดต่อกันหลายหลังและทุกหลังเปิดประตูชั้นล่างออกสู่ถนน สามารถเห็นอิทธิพลของรถไฟได้ชัดเจนจากการที่ผู้คนหันมานิยมใช้แผ่นสังกะสีแทนหลังคามุงหญ้าที่เคยใช้กันมาแต่เดิม สินค้าและผลิตภัณฑ์ของยุโรปจำนวนมากวางจำหน่ายอยู่ในร้านขายของที่มีเจ้าของเป็นชาวจีนเสียส่วนใหญ่” (รังสิมา กุลพัฒน์, จิตรมณี ดีอุดมจันทร์ และมาริสสา หิรัญติยะกุล, 2562; 76) ด้วยเหตุที่รถไฟเป็นยานพาหนะที่สะดวกต่อการคมนาคมและง่ายต่อการขนส่งสินค้าเป็นจำนวนมาก รัฐบาลในยุคหลังจึงสร้างทางรถไฟต่อจากเมืองนครราชสีมาไปยังพื้นที่อีสานเหนือและอีสานใต้ ในช่วงปี พ.ศ.2473-2501 เมืองนครราชสีมาจึงกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการค้าของภาคอีสานโดยมีรถไฟเป็นยานพาหนะหลักในการเดินทางและขนส่งสินค้า

ยุคที่ 2: ยุคหลังเปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา
(พ.ศ.2443-2475)

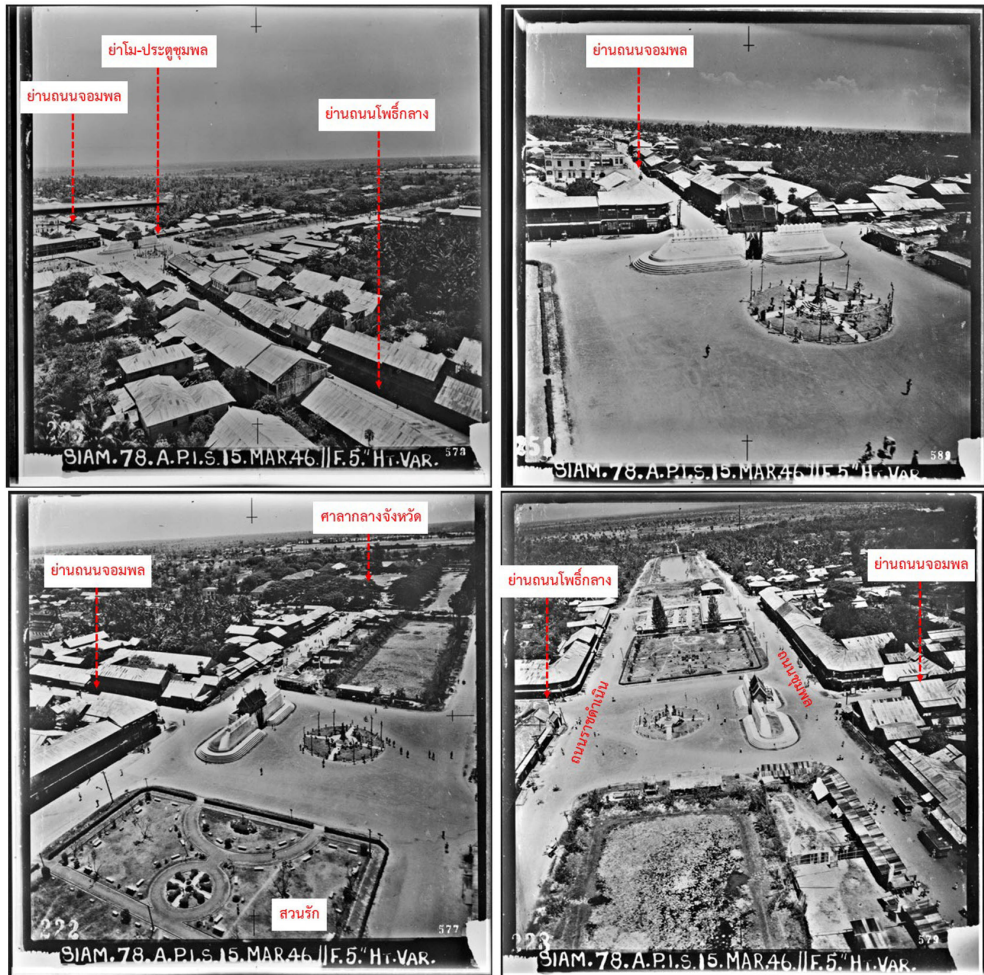
ภาพที่ 4 แผนที่จำลองสถานที่สำคัญและย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา (ยุคที่ 2)

ภาพที่ 5 บรรยากาศถนนโพธิ์กลางช่วงต้น ร.6 (ซ้าย) ถนนจอมพลช่วงปลาย ร.5 (ขวา) หลังเปิดเส้นทางรถไฟ
ที่มา: เพจโคราชในอดีต, 2563 (ซ้าย: ภาพจาก Skyscrapercity.com ขวา: ภาพจาก จตุรงค์ ไพบูลย์สุรการ)

2.3 ยุคก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและปรับปรุงคูเมืองกำแพงเมือง (สมัย ร.7: พ.ศ. 2476- สมัย ร. 9: 2499)

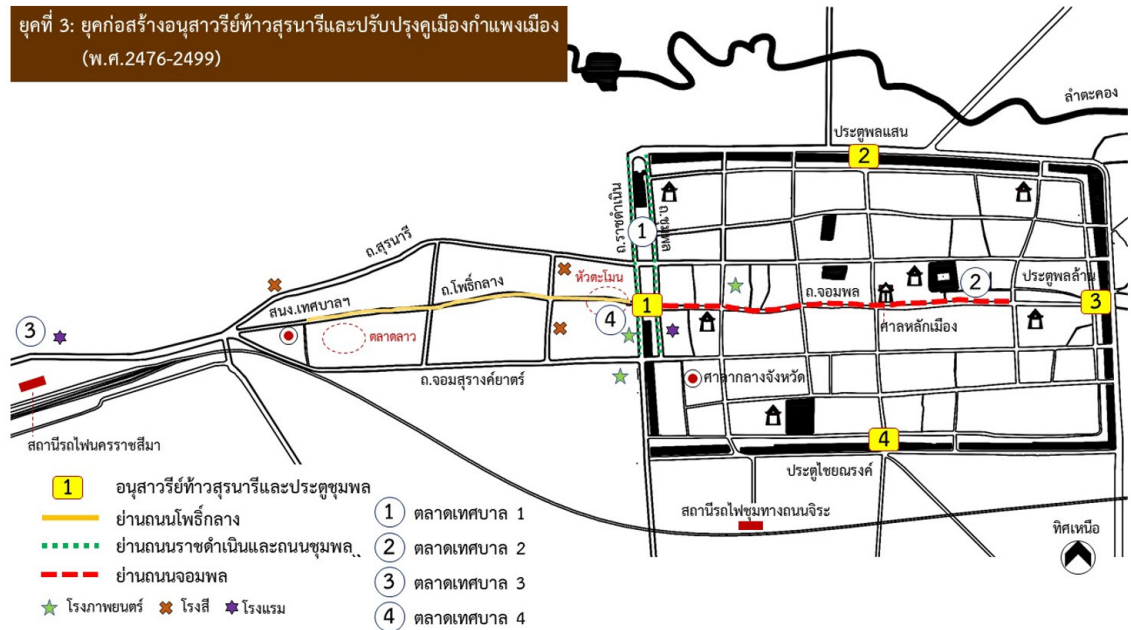
ในปี พ.ศ.2477 รัฐบาลได้สร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นมาบริเวณหน้าประตูชุมพล เพื่อเป็นอนุสรณ์หลังเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดช (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 290) ประกอบกับในช่วงนั้นหน่วยงานราชการท้องถิ่นได้ปรับปรุงโครงสร้างและระบบสาธารณูปโภคภายในเมืองครั้งใหญ่ โดยย้ายศาลากลางจังหวัดจากเดิมที่อยู่ใจกลางเมืองมาตั้งศูนย์ราชการแห่งใหม่บริเวณริมคูเมืองฝั่งทิศตะวันตกเฉียงใต้ กำแพงเมืองบางส่วนถูกแปรสภาพโดยนำวัสดุไปถมคูเมืองและสร้างถนนภายในเขตเมือง คงเหลือเพียงแต่ประตูชุมพลที่ไม่ถูกทำลายเนื่องจากเป็นด้านหน้าของเมือง ประกอบกับการตัดถนนชุมพลและถนนราชดำเนินคู่ขนานกับคูเมืองและพื้นที่ว่างด้านทิศตะวันตก ส่งผลให้บริเวณดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่เปิดโล่งมากขึ้นและเกิดการเชื่อมต่อกันระหว่างถนนสายหลักที่เป็นย่านการค้าเก่า คือ ถนนจอมพลและถนนโพธิ์กลาง อีกทั้งยังเพิ่มพื้นที่สาธารณะรองรับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอีกด้วย ทำให้เกิดอาคารร้านค้าขึ้นมากมายบริเวณนี้ อย่างไรก็ตามการคมนาคมขนส่งระหว่างกรุงเทพฯ-นครราชสีมายุคนั้นยังใช้ทางรถไฟเป็นหลัก ดังนั้น ถนนโพธิ์กลางจึงยังเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมจากสถานีรถไฟนครราชสีมาเข้าสู่ตัวเมือง ซึ่งช่วงต้นของถนนเป็นที่ตั้งของเทศบาลเมืองนครราชสีมาและสถานที่ราชการ ถัดออกไปเป็นตลาดที่มีการค้าวัวควายที่มาจากภาคอีสาน เรียกว่า “ตลาดลาว” (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 59) ร้านค้าแถบนี้ส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียว ตอนปลายของถนนไปจนถึงอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีมีอาคารร้านค้าเรียงรายยาวตลอดแนว ซึ่งมีลักษณะที่เป็นตึกแถวสองชั้น ห้องแถวไม้ชั้นเดียวและสองชั้น คนโคราชเรียกย่านนี้ว่า “หัวตะโมน” เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เป็นเนินสูงแล้วลาดลง

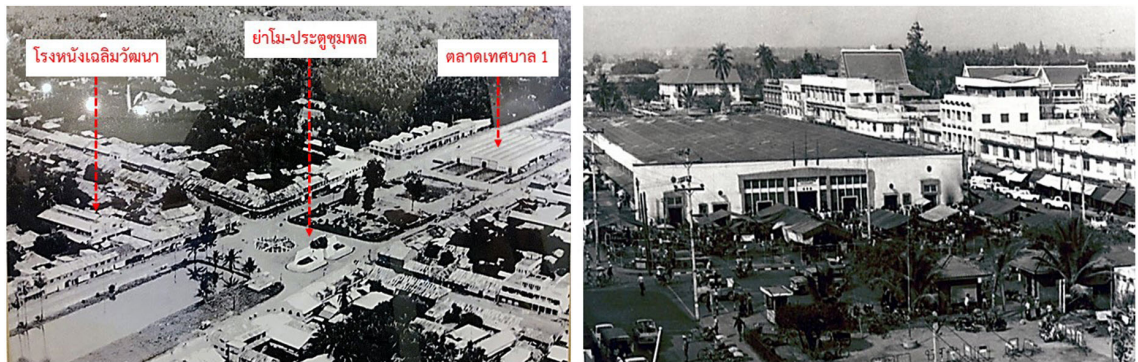
ภาพที่ 6 บรรยากาศย่านถนนโพธิ์กลาง ถนนราชดำเนิน ถนนชุมพล และถนนจอมพล ปี พ.ศ. 2489

ที่มา: เพจโคราชในอดีต, 2563 (ภาพจาก Peter Williams-Hunt)

ยุคที่ 3: ยุคก่อสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและปรับปรุงเมืองกำแพงเมือง
(พ.ศ.2476-2499)

ภาพที่ 7 แผนที่จำลองสถานที่สำคัญและย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา (ยุคที่ 3)

ภาพที่ 8 บรรยากาศย่านถนนราชดำเนิน ถนนชุมพล และตลาดเทศบาล 1
ที่มา: (ซ้าย) ดัดแปลงจากภาพจัดแสดงที่ Art Gallery and Exhibition Korat, 2563
(ขวา) เพจโคราชในอดีต, 2563 (ภาพจาก Korat museum)

การรื้อกำแพงรอบประตูชุมพลให้เหลือแค่เพียงบางส่วนประกอบกับการตัดถนนล้อมรอบอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีทำให้เกิดการสัญจรจากถนนโพธิ์กลางไปยังถนนจอมพลได้สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้ย่านการค้าเก่าทั้งสองถูกเชื่อมต่อกัน และส่งผลให้ถนนจอมพลเกิดการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการสร้างตึกแถวและอาคารร้านค้าขึ้นมาอย่างหนาแน่นตั้งแต่หลังประตูชุมพลจนถึงวัดพระนารายณ์มหาราชวรวิหาร ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เป็นห้องแถวไม้ชั้นเดียวและสองชั้น ตึกแถวสองชั้นและสามชั้น ส่วนใหญ่เป็นร้านโชห่วยขายสินค้าที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันและอุปกรณ์การเกษตร ส่วนริมถนนราชดำเนินมีร้านค้าและร้านอาหารเกิดขึ้นมากมาย และมีสถานบันเทิง ได้แก่ โรงลิเก โรงหนัง รวมทั้งตลาดกลางคืนและโรงยาผี ส่วนฝั่งถนนชุมพลมีทั้งห้องแถวไม้ชั้นเดียวและสองชั้น นอกจากนั้นยังมีการสร้างตลาดเทศบาล 1 บริเวณถัดจากอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีโดยสร้างเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก และเปิดให้ประชาชนเข้าประกอบกิจการค้าขาย ในปี พ.ศ. 2496 (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 59) นับแต่นั้นมาตลาดแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ของเมือง ส่งผลให้เกิดอาคารร้านค้า สถานบันเทิง คีรติโดยสาร และสถานประกอบการ

โดยรอบตลาด ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงแห่งการฟื้นฟูเศรษฐกิจและพัฒนาเมือง เทศบาลเมืองนครราชสีมา ได้สร้างตลาดใหม่ขึ้นหลายแห่งบนถนนสายหลักซึ่งเป็นย่านการค้าเก่าของเมือง โดยสร้างตลาดเทศบาล 2 (ตลาดสดหลักเมือง) ตลาดเทศบาล 3 ตรงข้ามสถานีรถไฟนครราชสีมา ซึ่งเป็นตลาดชั่วคราวที่พ่อค้าจะนำสินค้าจากชุมชนขึ้นรถไฟมาขายบริเวณนี้ และสร้างตลาดเทศบาล 4 หลังเจ้าพ่อไผ่ผิงตรงข้ามกับอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเพื่อจำหน่ายอาหารสดในตอนเช้าและเสื้อผ้าสำเร็จรูป

2.4 ยุคผลกระทบจากสงครามเวียดนาม (สมัย ร. 9: พ.ศ. 2500-2516) ในยุคสงครามเย็น พื้นที่ประเทศไทยบางส่วนถูกใช้เป็นฐานทัพให้กับกองทัพสหรัฐอเมริกาในการเข้ารบกับประเทศในแถบอินโดจีน ซึ่งในปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในช่วงนั้น ได้สร้างถนนมิตรภาพจากสระบุรีไปยังเมืองนครราชสีมา โดยความช่วยเหลือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาและคณะกรรมการเศรษฐกิจและวิชาการ คณะกรรมการบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) ในด้านงบประมาณและเทคนิคการก่อสร้าง และเปิดใช้ในปี พ.ศ. 2500 (รังสิมา กุลพัฒน์, จิตรมณี ตีอุดมจันทร์ และมาริสสา หิรัญติยะกุล, 2562; 81) ทางหลวงแผ่นดินสายนี้ช่วยย่นระยะเวลาการเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปนครราชสีมา จาก 10 ชั่วโมงโดยรถไฟ เหลือประมาณ 3 ชั่วโมงโดยรถยนต์ ทำให้สามารถส่งสินค้าจากภาคอีสานไปยังตลาดสินค้าต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2558; 300) การเกิดขึ้นของถนนมิตรภาพทำให้เมืองนครราชสีมาได้รับผลพลอยได้มหาศาล ประกอบกับการสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ตามแนวถนนมิตรภาพด้านทิศเหนือของเมือง ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของย่านการค้าไปยังบริเวณฝั่งทางทิศเหนือของเมืองมากขึ้น ถนนมิตรภาพจึงมีบทบาทหน้าที่เป็นเส้นทางใหม่ที่นำคนจากกรุงเทพฯ มายังเมืองนครราชสีมา ทำให้ถนนในเขตเมืองเก่าที่เชื่อมต่อกับถนนมิตรภาพมีการใช้งานกันมากขึ้น โดยเฉพาะถนนราชดำเนินและถนนชุมพลกลายเป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมโยงกับถนนมิตรภาพเพื่อเข้าสู่ตัวเมือง ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 ได้มีการตัดถนนมิตรภาพจาก จ.นครราชสีมา ไปถึง จ.หนองคาย ทำให้นครราชสีมากลายเป็นประตูสู่อีสานและเกิดความเจริญตามมาอย่างต่อเนื่อง (เทศบาลนครนครราชสีมา, 2548; 63)

ภาพที่ 9 แผนที่จำลองสถานที่สำคัญและย่านการค้าเมืองนครราชสีมา (ยุคที่ 4)

กลางปี พ.ศ. 2507 สถานการณ์อินโดจีนเริ่มรุนแรงมากขึ้น ฝ่ายไทยจึงยินยอมให้เครื่องบินของสหรัฐอเมริกาเข้ามาประจำที่ฐานทัพนครราชสีมา เรียกว่า “ค่ายเฟรนด์ชิป” (ค่ายสุรธรรมพิทักษ์) ทำให้เกิดสถานบันเทิง โรงหนัง และโรงแรมเพื่อรองรับกำลังทหารที่กลับจากการรบ จึงอาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจโดยรวมส่วนใหญ่ในด้านอุปโภคและบริโภคเติบโตขึ้นมากและทำผลกำไรให้กับชาวโคราชเป็นอย่างมาก (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 100) ส่งผลให้ย่านการค้าเดิมในเขตเมืองเก่า ได้แก่ ถนนจอมพล มีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์มากขึ้น โดยเฉพาะตึกแถวสโตนโมเดิร์น ซึ่งมีความสูงตั้งแต่ 2-5 ชั้น การเพิ่มขึ้นของอาคารร้านค้าในส่วนใหญ่กระจายตัวออกมาทางฝั่งทิศเหนือของเมืองซึ่งเชื่อมต่อกับถนนมิตรภาพ และฝั่งทิศตะวันตกของเมืองตามถนนสายหลักที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟและไปบรรจบกับถนนมิตรภาพที่สร้างขึ้นใหม่ นอกจากนั้นยังเกิดย่านการค้าใหม่ตามถนนสายรอง โดยเฉพาะถนนสุรนารีเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เป็นสวนและพื้นที่กร้างกลายมาเป็นย่านการค้าใหม่ที่เต็มไปด้วยโรงแรม สถานบันเทิง และร้านค้าตลอดทั้งสาย คนโคราชเรียกย่านนี้ว่า “เมืองฝรั่ง” ต่อมาได้มีการมอบที่ดินให้ก่อสร้างสถานีขนส่งผู้โดยสารแห่งที่ 1 ซึ่งเปิดให้บริการตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 จึงมีร้านค้าตั้งรายรอบสถานีขนส่งแห่งนี้ (เทศบาลนครนครราชสีมา, 2548; 47)

ภาพที่ 10 บรรยากาศถนนจอมพลถ่ายโดยทหาร GI ราวปี พ.ศ. 2508

ที่มา: เพจโคราชในอดีต, 2563 (ภาพจาก Fes Cannady และ Wayne Eusano)

2.5 ยุคพัฒนาเมือง (สมัย ร.9: พ.ศ. 2517-2537) ด้วยศักยภาพด้านตำแหน่งที่ตั้งประกอบกับการเป็นเมืองที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค จ.นครราชสีมา จึงได้รับการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยถูกเลือกให้เป็นหนึ่งในเมืองหลักของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) และได้รับการพัฒนาให้เป็นนครขนาดกลางตามนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) อีกทั้งยังได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์บริการขนส่งของภูมิภาคในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) (ภัทระ ไมตรรัตน์, 2552; 89) การพัฒนาเมืองตามนโยบายของภาครัฐดังกล่าวส่งผลให้เมืองนครราชสีมามีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของเมืองมาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จาก ในช่วงปี พ.ศ.2526-2529 เทศบาลเมืองนครราชสีมาได้สร้างตลาดขึ้นใหม่ 2 แห่ง คือ ตลาดเทศบาล 6 (ตลาดประตูน้ำ) รองรับการค้าขายตัวของเมืองทางฝั่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และตลาดเทศบาล 5 (ตลาดประตูผี) เพื่อรองรับการค้าขายตัวของเมืองทางฝั่งทิศใต้ (นิธิ ลิธินนท์, 2559; 140) จึงเกิดอาคารร้านค้าโดยรอบตลาดทั้งสองแห่ง และส่งผลให้พื้นที่ประกอบพาณิชย์กรรมขยายตัวออกมาจากย่านการค้าเดิมฝั่งทิศตะวันตกกระจายตัวต่อเนื่องไปทางฝั่งทิศเหนือและทิศใต้ของเมือง นอกจากนั้นยังเกิดห้างสรรพสินค้าซึ่งลงทุนโดยนักธุรกิจท้องถิ่นหลายแห่งกระจายตามถนนสายหลักและย่านการค้าต่างๆ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีการจับจ่ายใช้สอยของคนเมือง ทำให้มีองค์ประกอบอื่นที่ส่งเสริมเกี่ยวกับธุรกิจการค้าตามมา เช่น ทารอโดยสารและอาคารร้านค้ารายล้อมแหล่งธุรกิจเหล่านั้น อย่างไรก็ตามด้วยการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและค่านิยมของการจับจ่ายที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคหลังประกอบกับเกิดนโยบายการพัฒนาเมืองที่มุ่งเน้นการปรับภูมิทัศน์และพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมของคนเมืองตามกระแสนิยมในยุคต่อมา ทำให้เกิดการรื้อตลาดเทศบาล 1 ในปี พ.ศ.2533 เพื่อปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะและสร้างอาคารอนุสรณ์สถานวีรกรรมท้าวสุรนารีสำหรับใช้เป็นพิพิธภัณฑ (ภัทระ ไมตรรัตน์, 2552; 93) การรื้อตลาด

ในครั้งนั้นส่งผลให้ย่านการค้าบริเวณตลาดเทศบาล 1 ที่เคยเป็นศูนย์กลางการค้าของเมืองมาก่อนมีความซบเซาลง

ภาพที่ 11 แผนที่จำลองสถานที่สำคัญและย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา (ยุคที่ 5)

ภาพที่ 12 โรงภาพยนตร์และห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองนครราชสีมา
ที่มา: เพจโคราชในอดีต, 2563 (ภาพจาก John Bracy และ Korat เมืองที่คุณสร้างได้)

2.6 ยุกระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมถึงปัจจุบัน (สมัย ร.9: พ.ศ. 2538 - ปัจจุบัน) รัฐบาลในยุคนี้มีนโยบายที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมของภูมิภาค ส่งผลให้ความเจริญของเมืองนครราชสีมาเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่มาตามนโยบายของภาครัฐและโครงการที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2538 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีในช่วงนั้น ได้เริ่มโครงการต่างๆเป็นจำนวนมาก เช่น โครงการเขตอุตสาหกรรม โครงการแสดงเกษตรและอุตสาหกรรมโลก (world tech 95) ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี โครงการขยายถนนมิตรภาพจากสระบุรีถึงนครราชสีมา เป็น 4 ช่องทางจราจร เป็นต้น ทำให้มีนักธุรกิจมาลงทุนเป็นจำนวนมากและมีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองมากขึ้น (หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, 2542; 100) ประกอบกับเมืองนครราชสีมาได้รับการคัดเลือกให้พัฒนาเป็นเมืองนำอยู่เพื่อตอบสนองการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก ในปี พ.ศ. 2541 เทศบาลฯ ได้รื้อตลาดเทศบาล 2 (ตลาดประตูน้ำ) เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณ

คู่มือเมืองภายใต้โครงการเมืองคุณย่าน่าอยู่ (นิธิ ลิธินันท์, 2559; 141) ซึ่งส่งผลให้ย่านการค้าบริเวณนั้นซบเซาลง ปัจจุบันได้มีโครงการลงทุนระบบสาธารณูปโภคจากภาครัฐหลายโครงการ เช่น โครงการก่อสร้างทางรถไฟรางคู่ โครงการก่อสร้างมอเตอร์เวย์ (สายบางปะอิน-นครราชสีมา) และโครงการก่อสร้างรถไฟความเร็วสูง โดยวางแผนว่าจะให้เมืองนครราชสีมาเป็นศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมในแถบภูมิภาคอาเซียน ทำให้มีการสร้างหมู่บ้านจัดสรรและโครงการอสังหาริมทรัพย์ขึ้นตามชานเมือง ส่งผลให้เมืองขยายตัวออกไปตามถนนสายใหญ่ที่เป็นทางหลวงแผ่นดิน โดยเฉพาะถนนมิตรภาพ จึงมีนักธุรกิจจากกรุงเทพมหานครมาลงทุนสร้างห้างสรรพสินค้าทั้งในลักษณะค้าปลีกและค้าส่ง คนเมืองมักจะไปจับจ่ายใช้สอยและซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้าดังกล่าวเนื่องจากมีสินค้าให้เลือกมากมายและมีพื้นที่บริการที่สะดวกสบาย ทำให้บริเวณย่านการค้าเก่าซบเซาลงยิ่งกว่าเดิม ดังจะเห็นได้จากการติดป้ายประกาศขายอาคารพาณิชย์หลายแห่งหรือกิจกรรมทางการค้าไม่คึกคักเหมือนในอดีต

3. การวิเคราะห์

3.1 เหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับพัฒนาการจะเห็นได้ว่า ย่านการค้าในยุคแรกเริ่มของการก่อตั้งเมืองอยู่บริเวณเส้นทางสายหลักที่เข้าสู่ตัวเมืองคือ “ถนนโพธิ์กลาง” และอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองคือ “ถนนจอมพล” โดยมีประตูชุมพลเป็นหน้าเมืองที่เป็นทางเข้าออกหลัก ภายหลังจากเปิดให้บริการรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา ส่งผลให้ย่านการค้าทั้งสองมีความเจริญยิ่งขึ้น ต่อมาเมื่อหน่วยงานราชการท้องถิ่นได้สร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและรื้อกำแพงเมืองออกทั้งหมดคงเหลือไว้แต่ประตูชุมพลเพียงแห่งเดียว ทำให้เกิดย่านการค้าบริเวณถนนตัดใหม่ทั้งสองสาย คือ “ถนนชุมพล” และ “ถนนราชดำเนิน” ซึ่งวางคูขานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและประตูชุมพล ส่งผลให้บริเวณนั้นเป็นเสมือนหน้าเมืองและเป็นพื้นที่ที่พบปะทางสังคมอย่างชัดเจน ประกอบกับการพัฒนาเมืองโดยการสร้างตลาดในยุคนั้น ทำให้มีพ่อค้านักธุรกิจมาสร้างอาคารร้านค้าโดยรอบตลาดเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดย่านการค้าย่อยกระจายตามมุมต่างๆ ของเมือง ภายหลังจากการสร้างถนนมิตรภาพทางทิศเหนือของเมืองการเดินทางโดยรถยนต์กลายเป็นระบบขนส่งหลักที่นำผู้คนจากพื้นที่ต่างๆ เข้าสู่ตัวเมือง ถนนชุมพลและถนนราชดำเนิน ซึ่งเชื่อมต่อกับถนนมิตรภาพโดยตรงจึงกลายเป็นเส้นทางหลักเข้าสู่หน้าเมืองแทนถนนโพธิ์กลาง อีกทั้งการสร้างสถานีขนส่งผู้โดยสารแห่งที่ 1 (บ.ข.ส.) ยังส่งผลให้ย่านการค้ากระจายไปยังพื้นที่โดยรอบ บ.ข.ส. มากขึ้น

นอกจากนั้น เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เช่น ยุคสงครามเวียดนาม ที่มีการตั้งค่ายของกองทัพอเมริกา ส่งผลให้ย่านการค้าแต่ละแห่งเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการที่หน่วยงานราชการมีนโยบายปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับเมืองตามกระแสนิยมยุคหลังทำให้เกิดการรื้อตลาดหลายแห่งส่งผลให้ย่านการค้าบริเวณนั้นซบเซาลง ทั้งนี้ ด้วยนโยบายการพัฒนาประเทศตามระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ส่งผลให้นครราชสีมาได้รับการพัฒนาเป็นเมืองอุตสาหกรรมและเป็นเมืองหลักของภูมิภาค นำมาซึ่งความเจริญทางด้านเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว การเจริญเติบโตของเมืองส่วนใหญ่มีทิศทางการขยายตัวออกไปบริเวณนอกเมืองตามถนนมิตรภาพและถนนสายหลักที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดต่างๆ ประกอบกับพฤติกรรมการจับจ่ายใช้สอยที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม ทำให้เกิดการสร้างห้างสรรพสินค้าทั้งในรูปแบบการค้าปลีกและค้าส่งกระจายตามพื้นที่ต่างๆ นอกเมือง ส่งผลกระทบให้ย่านการค้าเก่าเกิดความซบเซาอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าช่วงเวลานับตั้งแต่ก่อตั้งเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ย่านการค้าเก่าเหล่านั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง อันเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การเมืองการปกครอง การพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมทั้งทางรถไฟและรถยนต์ ผลกระทบจากภัยสงคราม นโยบายการพัฒนาเมืองระดับประเทศและระดับท้องถิ่น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคม ปัจจัยเหล่านี้นำมาซึ่งความเจริญในการประกอบธุรกิจการค้าในขณะเดียวกันนโยบายการพัฒนาเมืองโดยเพิ่มพื้นที่สีเขียวซึ่งทำให้เกิดการรื้อตลาด การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อความซบเซาของย่านการค้าด้วยเช่นกัน

3.2 โอกาสการพัฒนาย่านการค้าเมืองแก่นนครราชสีมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แม้ว่าปัจจุบันย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมาจะสับปัญหาความซบเซาทางการค้า แต่ยังมีโอกาสในการพัฒนาเป็นแหล่งทางประวัติศาสตร์ได้ อันเนื่องมาจากปัจจัยดังนี้

1) ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมามีมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ด้วยเหตุที่ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมามีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องยาวนาน ประกอบกับมีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาประกอบธุรกิจการค้า จึงกลายเป็นพื้นที่พบปะทางสังคมวัฒนธรรม ก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลายทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วิถีชีวิต รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสามารถนำต้นทุนทางวัฒนธรรมเหล่านั้นไปพัฒนาเพื่อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวได้ ทั้งนี้ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2547) ได้ให้แนวคิดไว้ว่า สิ่งที่น่าท่องเที่ยวให้ความสนใจท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์ ได้แก่ 1) วิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี 2) เมืองและชุมชน เช่น อาคาร บ้านเรือน ร้านค้า ร้านอาหาร 3) พิพิธภัณฑ์และสถานที่จัดแสดงวัฒนธรรม 4) กิจกรรมทางเศรษฐกิจ 5) ศิลปะหัตถกรรม การละเล่น ประเพณีเทศกาลท้องถิ่น ทั้งนี้ หากพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าวแล้วพบว่า ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา มีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวหลายด้านตามแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ 1) มีความหลากหลายของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชาวไทย ชาวจีน และแขกซิกข์ ซึ่งแต่ละกลุ่มได้สร้างศาสนสถานและสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตน 2) มีอาคารร้านค้าเก่าแก่อันทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และมีตรอกซอกซอยที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในย่าน 3) มีพิพิธภัณฑ์แห่งชาตินครราชสีมาและเรือนโคราช-เฉลิมวัฒนา ซึ่งเป็นสถานที่จัดแสดงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 4) ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและสวนสาธารณะโดยรอบเป็นเสมือนลานคนเมืองที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 5) เพลงโคราชเป็นการละเล่นท้องถิ่นที่ยังคงจัดแสดงและอนุรักษ์ไว้ควบคู่ไปกับความศรัทธาที่มีต่อย่าโม (ท้าวสุรนารี) ซึ่งลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นพื้นที่วัฒนธรรมที่มีการจัดงานประเพณีท้องถิ่นทุกปี

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบมรดกทางวัฒนธรรมภายในย่านการค้าเก่าเมืองภูเก็ต สงขลา และนครราชสีมา

มรดกทางวัฒนธรรม	ภูเก็ต	สงขลา	นครราชสีมา
ศาสนสถานสถานที่แห่งความศรัทธา	วัดพุทธ/ศาลเจ้าจีน	วัดพุทธ/ศาลเจ้าจีน/มัสยิด/ศาลหลักเมือง	วัดพุทธ/ศาลเจ้าจีน/วัดซิกข์/ศาลหลักเมือง/เทวสถานศาลพระนารายณ์ (อินดู)
สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	วงเวียนน้ำพุ/บ้านคหบดี	กำแพงเมือง/ประตูเมือง	อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) ประตูเมือง
รูปแบบอาคารพาณิชย์เก่า	Colonial Early modern Sino-Portuguese	ห้องแถวไม้ 2 ชั้น ตึกแถวแบบจีน/Early modern Art deco/Sino-Portuguese	ห้องแถวไม้ 2 และ 3 ชั้น Colonial Early modern
พิพิธภัณฑ์/แหล่งเรียนรู้	พิพิธภัณฑ์ เพอรานากัน ภูเก็ต พิพิธภัณฑ์ภูเก็ตไทยหัว พิพิธภัณฑ์ไพบูลย์	พิพิธภัณฑ์เมืองสงขลา	พิพิธภัณฑ์แห่งชาตินครราชสีมา เรือนโคราช-เฉลิมวัฒนา

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา กับเมืองอื่นในประเทศไทยที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (ภูเก็ตและสงขลา) พบว่า ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา มีต้นทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายคล้ายคลึงกับเมืองทั้งสองและมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาต่อไปได้ กล่าวคือ ภายในย่านมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนออกมาทางด้านคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนสถาน มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีอาคารบ้านเรือนและอาคารร้านค้าเก่าแก่ที่เป็นเอกลักษณ์ซึ่งเป็นตัวแทนของสถาปัตยกรรมแต่ละยุคสมัย มีพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมถึงมีเอกลักษณ์ทั้งทางด้านศิลปะหัตถกรรมและอาหารพื้นถิ่น แสดงให้เห็นว่าย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา มีทุนมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่เป็นศักยภาพของพื้นที่ ซึ่งช่วยสร้างโอกาสในการพัฒนาย่านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้

2) โครงการพัฒนาเมือง ปัจจุบันได้มีการจัดกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ย่านการค้าเก่าเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นโอกาสในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

2.1) โครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา ดำเนินการโดยสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งศึกษาวิจัยและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมาในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และกฎหมายควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นต้น เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายในการอนุรักษ์พัฒนาพื้นที่ พร้อมทั้งเสนอแผนแม่บท ผังแม่บท และโครงการไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสม ยังประโยชน์ทั้งการท่องเที่ยวเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชน ภายใต้แนวคิดการจัดการภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape: HUL) โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของย่านประวัติศาสตร์ในสังคมสมัยใหม่ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูพื้นที่เมืองเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมการเดินทางเยี่ยมชมบ้านเรือนเก่า (ศูนย์ศึกษาพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2562: 1-2 – 1-2)

2.2) โครงการจัดทำแผนแม่บทระบบขนส่งสาธารณะและแผนแม่บทระบบจราจรในเขตเมืองนครราชสีมา และพื้นที่ต่อเนื่อง ดำเนินการโดยสำนักนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร (สนข.) ซึ่งได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี (มทส.) ทำการศึกษาแผนแม่บทจราจร และแผนแม่บทพัฒนาระบบขนส่งสาธารณะในเขตเมืองนครราชสีมา เพื่อแก้ไขปัญหาจราจรอย่างยั่งยืน โดยวางวิสัยทัศน์การพัฒนาพื้นที่ให้สอดคล้องต่อการบูรณาการเชื่อมโยงระบบขนส่งสาธารณะในอีก 20 ปีข้างหน้าว่า “นครโคราชน่าอยู่ ประตูดสู่อีสาน ศูนย์กลางสร้างสรรค์ ย่านเก่าเมืองเก่า มีชีวิตชีวน่าเดิน” จากการศึกษาและสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ทำให้ได้ข้อสรุปแนวเส้นทางระบบขนส่งสาธารณะ 3 เส้นทาง ซึ่งเส้นทางสายสีเขียวพาดผ่านพื้นที่สำคัญภายในย่านการค้าเก่า ทั้งนี้ ระบบขนส่งสาธารณะที่เหมาะสม คือ ระบบขนส่งมวลชนขนาดเบาด้วยราง (LRT) ชนิดล้อเหล็ก ในลักษณะวิ่งบนถนนร่วมกับรถปกติ อันเนื่องมาจากข้อกำหนดเรื่องเขตเมืองเก่าและความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์ โครงการนี้จะช่วยให้เกิดการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ย่านได้ง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเดินทางภายในย่านซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนากิจกรรมการเดินทาง

2.3) โครงการนำสายไฟฟ้าและสายสื่อสารลงใต้ดิน “โคราช มหานครไร้สาย” การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) ได้ดำเนินโครงการนำสายไฟฟ้าและสายสื่อสารลงใต้ดิน ซึ่งถนนชุมพล ถนนราชดำเนิน ถนนโพธิ์กลางและถนนจอมพลที่เป็นย่านการค้าเก่าของเมืองได้รับการพัฒนาในโครงการดังกล่าว ทำให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงามซึ่งจะส่งเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีด้านการท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว

2.4) งานเทศกาลประจำปี เนื่องด้วยกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดการจัดเทศกาลถนนคนเดินภายในบริเวณย่านการค้าเก่า 2 แห่ง ได้แก่ งาน “ราชมาราชสีมา” ซึ่งจัดขึ้นบนถนนโพธิ์กลาง และงาน “ตรุษจีนโคราช จอมพลถนนหัวมังกร” จัดขึ้นบนถนนจอมพลในลักษณะการสร้างบรรยากาศย้อนยุคและแสดงอัตลักษณ์ประจำถิ่น ซึ่งเกิดจากความร่วมมือจากทุกภาคส่วน การจัดงานดังกล่าวนอกจากจะเป็นการหวังผลเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจแล้วยังเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ย่านการค้าเก่าให้กลับคืนมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองสำคัญทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมมาทุกยุคสมัยจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการพัฒนาระบบโครงข่ายการคมนาคมที่มีอย่างต่อเนื่องทั้งทางรถไฟและทางรถยนต์ส่งผลให้นครราชสีมากลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและการค้าของภูมิภาค ประกอบกับนโยบายการพัฒนาประเทศจากภาครัฐในแต่ละยุคสมัยที่ส่งเสริมให้นครราชสีมาเป็นเมืองหลักทางด้านเศรษฐกิจมาโดยตลอด ปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ยานการค่าเช่าเกิดการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง ย่านเหล่านี้จึงเต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรม แม้ว่าปัจจุบันจะเกิดปัญหาความขัดแย้งด้านการค้าก็ตาม แต่ยังมีโอกาสในการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ได้ด้วยการหยิบยกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นจุดขาย อันเกิดจากศักยภาพในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็ต้นทุนในการพัฒนาในอนาคต ความร่วมมือกันระหว่างภาคประชาชนและหน่วยงานราชการในการฟื้นฟูให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งผ่านการจัดงานเทศกาลประจำปี อีกทั้งพื้นที่ดังกล่าวยังได้รับการประกาศเป็นเขตเมืองเก่าซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการอนุรักษ์ ประกอบกับโครงการพัฒนาระบบคมนาคมและสาธารณูปโภคจะช่วยส่งเสริมให้สภาพพื้นที่ภายในย่านเหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไป ดังนั้นจึงควรวิเคราะห์ศักยภาพและกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาย่านการค้าเมืองนครราชสีมาต่อไปโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ย่านดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบและยั่งยืน

5. กิตติกรรมประกาศ

ขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่มอบทุนสนับสนุนการวิจัย

6. เอกสารอ้างอิง

- กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2541). *นิราศหนองคาย ของ หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- นิธิ ลิศนันท์. (2559). การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สาธารณะในเมืองเก่านครราชสีมา. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 15(1), 131-152.
- ภัทระ ไมตระกูลรัตน์. (2552). *การพัฒนาพื้นที่และความหมายทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่เมืองเก่านครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2562). *ย้อนเรื่องเมืองโคราช: โคราชในความทรงจำ*. พิมพ์ครั้งแรก. นครราชสีมา: ยินหยัดชัดเจน.
- รังสิมา กุลพัฒน์ จิตรมณี ตีอุตมทรัพย์ มาริสา หิรัญติยะกุล. (2562). เมืองนครราชสีมา: การศึกษาเมืองเก่าผ่านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและมรดกทางสถาปัตยกรรม. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*, 16(1), 62-101.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ. (2547). *เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศูนย์ศึกษาและพัฒนาโคราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (2562). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บทและผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่านครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา*. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2558). *โคราชของเรา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำนักงานเทศบาลนครนครราชสีมา. (2548). *บันทึกเจ็ดสิบปีที่โคราช*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครราชสีมา: สำนักงานหอการค้าจังหวัดนครราชสีมา.
- หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา. (2542). *ย้อนรอย ๑๐๐ ปี โคราชวานิช*. กรุงเทพฯ: พีวเจอร์ เพรส แอนด์ มีเดีย.